

Kwetsbaar bestaan

Een pleidooi voor zachtmoedigheid

Hans Pasveer

Met een voorwoord van dr. Herman Noordegraaf

Narratio

Ring the bells that still can ring

Forget your perfect offering
There is a crack in everything
That's how the light gets in

Leonard Cohen

Voor mijn kleinkinderen:

Stijn,
Robin,
Sergej
en Sanne

ISBN 978 90 5263 8607
NUR 707

Schilderij voorkant: © 'Kwetsbaar' (2003-2004) van Jan Beutener.

© 2017 theologische uitgeverij Narratio,
Postbus 1006, 4200 CA Gorinchem
tel. 0183 62 81 88 e-mail: info@narratio.nl

Actuele informatie is te vinden op www.narratio.nl.
Onze uitgaven zijn ook te koop via de boekhandel en
www.kerkboek.nl (ook in België).

Niets uit deze uitgave mag verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale bestandskopie, luisterboek, Digi-boek, Internet-PDF of op welke andere wijze dan ook, behoudens voor eigen gebruik, zonder de voorafgaande toestemming van de uitgever c.q. de auteur. Citaten tot maximaal vier regels zijn toegestaan, grotere citaten vallen onder het overnamerecht waarvoor toestemming is vereist, tenzij gedaan in het kader van een recensie.

Inhoud

Woord vooraf	7
Inleiding	9
Hoofdstuk II Hoe kwetsbaar is de mens?	11
Hoofdstuk II Verhalen van kwetsbaarheid	15
Het verhaal van Jehudi Moskowitz	15
Een arts in oorlogstijd	16
Het verhaal van Geert	17
Peerby	18
De les van Uthan	19
René Gudde	19
Antoine Leiris: “Vous n’aurez pas ma haine”	20
Mariatu Kamara: De smaak van mango	21
Still Alice	22
Oliver Sacks: Over de zegen van de ouderdom	23
Hoofdstuk III Belemmeringen voor een moedig kwetsbaar bestaan	25
Inleiding	25
Schaamte	25
Levensangst	28
Faalangst	28
Angsten die samenhangen met ontwikkelingen in de samenleving	30
Angst voor het vreemde en de vreemdeling	32
De invloed van een negatief mensbeeld	33
Een levenslange leerschool	34
Hoofdstuk III Enkele theologische overwegingen	37
Inleiding	37
a) Kwetsbaar bestaan betekent:	38
In vertrouwen een open, lege ruimte ingaan	38
b) ‘Zalig zijn de zachtmoedigen’	40
c) De kwetsbaarheid van God	42
d) Een kwetsbare kerk	48

Inleiding	48
1. Een kwetsbare kerk is present en beschikbaar in en voor haar omgeving	48
2. Een kwetsbare kerk is een huis van ontferming en een oefenplaats voor vertrouwen	50
3. Een kwetsbare kerk is een huis van gebed	52
Een Persoonlijke terugblik	55
Noten	58
Literatuurlijst	63

Woord vooraf

In dit essay snijdt de auteur, Hans Pasveer, een belangwekkend thema aan: kwetsbaarheid. Het is belangwekkend omdat het tegen het huidige ‘krachtdenken’ ingaat. Kracht is in. Empowerment en zelfredzaamheid spelen een belangrijke rol in het huidige maatschappelijk klimaat. En wat is er tegen? Het gaat toch om mondige en autonome burgers? En is het niet belangrijk dat mensen op eigen benen kunnen staan? Ja zeker, dat is het. Maar toch zit er een wijze van kijken achter die brokken maakt en die vooral mensen die niet zelfredzaam zijn op zichzelf terugwerpt. Kracht is in het overheersende denken een individuele eigenschap. In de meest extreme vorm vindt dat zijn neerslag in de uitdrukking ‘willen is kunnen’. Het doet mij denken aan de naam van het zestiende-eeuwse dichtgenootschap ‘Nil voluntibus arduum (Niets is moeilijk voor hen die willen). Daarbij wordt eraan voorbij gegaan dat omgevingsfactoren op micro-, meso- en macroniveau en daaraan gerelateerde levensgeschiedenissen van mensen van grote invloed zijn op iemands mogelijkheden. Dat is immers ‘slachtofferdenken’. Het is een gevolg van eigen falen en dus eigen schuld. Het gevolg hiervan is dat juist mensen die niet zelfredzaam zijn in de kou komen te staan. Daarbij wordt ook over het hoofd gezien dat een ieder in die situatie kan komen, want wij zijn allen kwetsbare en vergankelijke mensen.

Door uit te gaan van kwetsbaarheid komt Hans Pasveer op voor een andere wijze van denken, een ander paradigma. Kwetsbaarheid is voor hem het startpunt van denken. Van daaruit kan en moet verder gedacht over hoe om te gaan met die kwetsbaarheid. Dan en in dat kader komt de vraag aan de orde hoe je met je mogelijkheden omgaat, hoe je kracht kan ontwikkelen en ook welke grenzen er zich daarbij voordoen. Dan komen naast kracht ook andere benaderingswijzen als zachtmoedigheid naar voren.

Met dat alles reikt de auteur inzichten en gedachten aan die maatschappelijk van belang zijn met het oog op de formulering van beleidsvisies en de vertaling daarvan in concreet beleid. Ook voor kerken zijn die inzichten van belang. In het pastoraat en het diaconaat verbinden zij zich immers met mensen die vaak in directe zin met hun kwetsbaarheid geconfronteerd worden. In het optrekken met mensen kunnen nieuwe perspectieven en levensmogelijkheden groeien en ontdekt worden, maar soms gaat het om niet meer (maar dat is in die omstandigheden veel!) dan het uithouden met mensen in hun situatie. Daarbij is het belangrijk dat kerken op grond van die ontmoetingen ook

signaleren naar hun eigen leden en naar politiek en samenleving wat zij aan knelpunten tegenkomen en indien nodig met betrokkenen zich inzetten voor verbetering van hun levensomstandigheden.

Dit is niet de eerste publicatie van Hans Pasveer. Een van mijn eerste kennismakingen met zijn werk was het boek *Werkloosheid is geen werk* (1977). Dit boek is geschreven in de tijd van de economische crisis in de jaren zeventig. Honderdduizenden mensen kwamen door ontslagen op straat te staan. Als directeur van het vormingscentrum De Drieklank te Paterswolde organiseerde Hans Pasveer gespreksgroepen met mensen zonder betaald werk en hun gezinnen. Uitgaande van de verhalen van mensen formuleerde hij inzichten over, zoals de ondertitel van het boek luidt, *Andere gedachten over arbeid, mensen samenleving*. Destijds werkte ik op het terrein van kerk en samenleving in onder meer het Nieuwe Waterweggebied. Daar waren vele mensen, die werkzaam waren in de scheepsbouw en andere bedrijven, ontslagen. We hebben toen steun gehad aan het boek voor het opzetten van activiteiten vanuit lokale kerken met mensen die zonder betaald werk waren geraakt alsmede hun gezinnen. De gesprekken in De Drieklank waren er onder meer op gericht om mensen te helpen om hun pijn op een positieve manier te verwerken, zodat zij tot een ander, vernieuwend gedrag kwamen:

‘Tot dit andere gedrag zou kunnen behoren, dat de werkloze weigert zich als geïsoleerd probleem te laten benaderen en behandelen, zowel door zijn directe omgeving als door de totale samenleving, met als belangrijke vertegenwoordigers de ambtelijke instanties waarmee hij te maken heeft. Dat hij zichzelf rechtvaardigt, wat wil zeggen dat hij weigert zich als schuldig te beschouwen. Ook, dat hij niet langer accepteert dat hij tot zondebok wordt gemaakt van iets, waar we als totale samenleving mank aan gaan, maar dat hij volwaardig bondgenoot is in de strijd om een beetje beter morgen.’ (pp. 126/127).

Hier vinden we dus al het zoeken naar nieuwe perspectieven met mensen die in dit geval als gevolg van sociaal-economische ontwikkelingen met hun kwetsbaarheid waren geconfronteerd. Ook wat deze nieuwe publicatie betreft, raad ik aan: neem en lees!

Herman Noordegraaf

Inleiding

De afbeelding op de cover van het boek trof ik aan in het museum More te Gorssel. Het is een reproductie van een schilderij van Jan Beutemer. Het raakte mij omdat het naar mijn beleving een treffend beeld is van de kwetsbaarheid van het bestaan. Er is weinig voor nodig om het kaarsje uit te blazen. Het flakkert maar laat zich door de tocht niet uitdoven. Geen stoere waakvlam, maar een klein, teer kaarsje. Er zal omzichtig mee moeten worden omgegaan. Maar het heeft wel de potentie om licht te verspreiden en een warme sfeer te scheppen. En het heeft in al zijn teerheid iets dappers.

Lijk ik op dit kaarsje? Ik ben een kwetsbaar mens. Dat lot deel ik met al mijn soortgenoten. Hoe ga ik er zelf mee om en hoe doe ik dat in de omgang met medemensen? En hoe wordt in de samenleving met het kwetsbare omgegaan? Over die vragen gaat dit boek.

Bij de profeet Jesaja lees ik (42,3) dat de door God gezonden knecht op een voorzichtige wijze met mensen zal omgaan. Hij zal er voor alles voor waken dat hij de 'kwijnende vlaspit niet uitdooft'. (NBG)

Ik herken hierin Jezus in zijn manier van omgaan met mensen. Hij is daarin de representant van God, 'die weliswaar in den hoge en in het heilige woont, maar ook bij de verbrijzelde en nederige van geest, om de geest van de nederige en het hart van de verbrijzelde te doen opleven'. (Jes. 57,1 NBG)

Zij die Jezus willen volgen zijn hieraan eveneens herkenbaar.

'Kwetsbaar bestaan'. Dat is het thema van dit boek.

In deze aanduiding schuilt een dubbele betekenis. Allereerst bedoel ik ermee dat ons bestaan als mensen kwetsbaar is. Zoals Leonard Cohen zingt: 'There's a crack in everything'. Vanaf ons prille begin is dat het geval en het duurt ons leven lang voort. De mate van hevigheid is afhankelijk van de verschillende stadia en situaties van ons bestaan. Bij het klimmen der jaren kan het leven een steeds zwaardere last worden. In de tweede plaats is 'bestaan' in dit verband ook een werkwoord (ik besta, jij bestaat enz.) In die betekenis is het de vraag, hoe, als het even kan, met kwetsbaarheid zo om te gaan dat die hoedanigheid zoveel mogelijk een bron van kracht kan worden. ('That's where the light gets in', Leonard Cohen.), ook al kan dat niet in gelijke mate voor iedereen opgaan. Sommige medemensen zijn zo zwaar

door leed en lijden getroffen dat er rekening mee moet worden gehouden dat zij de mogelijkheid missen om kwetsbaarheid als bron van kracht te ervaren. Al zal dat niet voor hen en zonder hen uitgemaakt mogen worden. Zij dienen zoveel als mogelijk is subject te kunnen blijven van hun situatie en leven. Zij mogen niet tot object worden gemaakt, waarover anderen, hoe goed bedoeld vaak ook, menen te kunnen beschikken. Zij moeten het recht houden op die zorg en hulp die zij aangeven nodig te hebben, teneinde een zo volwaardig mogelijk leven te kunnen leiden of om waardig te sterven.

In hoofdstuk I sta ik nader stil bij de constatering dat wij mensen kwetsbare wezens zijn. Hoofdstuk II bevat een tiental verhalen van mensen die, hoe verschillend hun situatie ook is of was, van hun kwetsbaarheid een bron van kracht weten of wisten te maken. In hoofdstuk III ga ik na welke belemmeringen er aan het in positieve zin omgaan met kwetsbaarheid in de weg kunnen staan. Ieder stuit daarbij op eigen grenzen en het vraagt om een levenslang leren. In hoofdstuk IV probeer ik een en ander theologisch te onderbouwen. Mijn eerste gedachte daarbij is dat het tonen van kwetsbaarheid betekent: het betreden van een open, lege ruimte. In de tweede paragraaf sta ik nader stil bij het boekje van Stanley Hauwerwas en Jean Vanier, dat een reflectie behelst van het werk van De Ark, de organisatie waarin mensen zonder en met een beperking samen wonen en leven en die Jean Vanier in 1928 is begonnen en inmiddels is uitgegroeid tot een wereldwijde beweging. In de volgende paragraaf denk ik na over de relatie van God tot onze kwetsbaarheid. Aan de hand van de tekst uit Filippienzen 2,5-11 meen ik te kunnen spreken van ‘de kwetsbaarheid van God’. In de laatste paragraaf geef ik aan wat de consequenties zijn voor de kerk in haar omgaan met de kwetsbaarheid van het bestaan. Ik besluit deze zoektocht met een persoonlijke terugblik.

Danken wil ik mijn collega's dr Herman Noordegraaf en dr Rainer Wahl en mijn vriend Mink Reitsma, voor hun meelesen en voor hun ondersteunende kritiek, Herman ook voor het voorwoord dat hij voor dit boekje heeft willen schrijven. Mijn vrouw, Heleen Haasdijk, dank ik voor haar meedenken en niet aflatende steun.

Ik heb het boekje opgedragen aan mijn vier kleinkinderen, die ik veel dapperheid toewens voor de weg die zij als jonge mensen nog hebben te gaan.